

Aleksanterin pikavisiitti Kainuuseen

Keisari Aleksanterin matkaa ruvettiin suunnittelemaan jo 1818, mutta erinäisistä syistä matkaa lykättiin seuraavaan vuoteen ja pyrittiin pitämään salassa. Ministerivaltiosihteeri **Robert Rehbinder** suhtautui hiukan epäluuloisesti suomalaisiin, etteivät vain ”pahat voimat” olisi vaanineet keisaria. Hän piti varsinkin ruotsinkielistä Pohjanmaata vaarallisena.

Rehbinder varoitti tekemästä asiasta suurta julkisuutta, eikä matkaa pitänyt julistaa kirkon kuulutuksilla. Julkisuutta ei kuitenkaan voitu välttää: teitten ja siltojen parannukset matkareitillä, maaherrojen, pappiloiden ja kestikievareiden varautuminen korkean vieraan tuloon ei voinut jäädä huomaamatta, ja joka paikassa, vähintään keisarillisen saattueen pysähdyspaikoissa, kansaa kerääntyi spontaanisti keisaria ja Suomen suuriruhtinasta näkemään ja tervehtimään. Itse asiassa tätä kautta tullut julkisuus olikin paras tae ja menestys matkan onnistumiselle. Kuukautta ennen matkan alkamista saattoi Rehbinder lähettää pikälähetin kautta tiedon keisarin tulevasta kulkureitistä ja suunnitellun aikataulun.

Keisarin matkaseurue Suomen matkalla oli huolella valittu, mutta erittäin pieni, mikä osoittaa, että hän tunsu luottamusta uusiin alamaisiinsa. Mukana hänellä oli vain pieni seurue: keisarin hyvä ystävä ruhtinas **Volkonski**, henkilöäkäri **Wylie**, tulkki vänrikki **Martinou** sekä hovimestari **Müller**. Osan matkaa mukana olivat myös kreivi Rehbinder ja paikalliset olot hyvin tuntenut kapteeni **Gripenberg**. Joukkoa täydensivät kamaripalvelija, kuski, henkivartija sekä keittiö- ja apumiehistöä. Martinou opetti keisarille lyhyitä suomenkielisiä lauseita ja tervehdyksiä. Näillä puheenparsilla keisari tervehti suomalaisia ja sai osakseen suurta suosiota.

Suomen edustaja Pietarissa valtiosihteeri Rehbinder kirjoittaakin, ettei koskaan aikaisemmin keisari ole matkustanut vähemmällä väellä. Muun muassa sotilassaattue puuttui kokonaan.

Aivan pieni matkaseurue ei kuitenkaan ollut, eikä ainakaan huomiota herättämätön. Keisarilliset vaunut olivat jo sinänsä ennen näkemätön ilmiö Suomen maanteilla. Muukin seurue herätti huomiota, ja jo keittiökaluusto vaunuineen saattoi erehdyttää rahvaan luulemaan niitä keisarillisiksi ajopeleiksi.

Matkaseurue oli jaettu kahteen osastoon, joissa oli yhteensä 10 ajopeliä. Kestikievareihin ja muihin hevosten vaihtopaikkoihin tarvittiin aina kerrallaan vähintään 30 - 40 hevosta. Kirkon kuulutuksissa vaadittiin Kainuusta 200 hevosen joukkoa. Kyytiraha maksettiin kaksinkertaisena mukaan kutsutuista hevosista. Tällaista menoa ei Savon maanteilla ollut nähty sitten Suomen sodan päivien 1808.

Keisari jatkoi Iisalimesta Ouluun johtavaa tietä Vieremälle ja edelleen Nissilään, jossa yövyttiin paikallisessa kestikievarissa. Nytpä tulikin eteen ongelma, kun ei löytynyt tarpeeksi pitkä sänkyä keisarille. Turvaututtiin naapuriapuun: pitkä sänky löytyi Pirttimäen Piiposta, joten keisarillinen yölepo oli taattu.

Sängyn kohtalo oli kova: Piipon isäntä kyllästyi jonkin ajan kuluttua sänkyyn pesiytyneisiin luteisiin ja löi koko komeuden tuleen.

Toinen tyytyväisyyttä lisäävä tekijä oli voi, jota kievarin isännän **Matti Nissisen** tytär **Margareta** oli kirkunnut. Se maistui keisarille.

Anivarhain 28.8. jatkettiin matkaa kohti Vuolijokea, Haapalankankaan taloa tarkemmin sanottuna. Hovimestari Müller oli avustajineen kiirehtinyt paikalle jo aamuyön tunteina. Mutta missä voitaisiin ruokailla? Talossa oli vain savupirtti, ehkä lisäksi kamari. Mutta olipa pihassa lähes uusi talli. Se siivottiin perusteellisesti ja koristeltiin lehdillä, ja hovimestari kattoi aamiaisen talliin.

Kun keisari saapui Haapalankankaalle, hän kysyi ensitöikseen: ”Missä syömme aamiaista?” ”Teidän majesteettinne, vaihteen vuoksi tallissa!” vastasi Müller.

Hyväntuulinen keisari naurahti ja hyväksyi aamiaispaikan.

Ateria kesti 20 minuuttia. Sen aikana käytiin kaikenlaista keskustelua, ja keisarilla oli tarjottavana Gripenbergille maistelua mm. Karjalassa lahjoitetusta puolukkahyytelöpurkista, joka keisarin mukaan oli Tohmajärven papinrouvan lahja. Kajaanista Gripenberg mainitsi, että siellä oli huone varattu pappilassa kirkkoherra Appलगrenin luona. Tarjolla oli myös hovimestarin varaamia ananashedelmiä, mutta keisari ei halunnut hedelmiä aamulla klo 7 aikaan, ne pantiin syrjään ja lahjoitettiin aikanaan Kajaanin pappilaan. Taatusti ensimmäiset ananakset Kainuussa!

Keisarin talliksi ristitty rakennus siirrettiin Paltaniemelle vuonna 1826 ja siitä tuli yksi Suomen vanhimmista kotiseutumuseoista.

Kansaa oli kokoontunut paikalle sen aikaisen mittapuun mukaan suurin joukoin. Keisari huomasi rahvaan joukossa miehen, jolla oli rinnassaan Porvoon valtiopäivien muistomitali. Hän oli **Heikki Tervonen**, Mainuan kuninkaaksi tituleerattu.

Keisari sanoi Volkonskille: ”Tietäkää, että tämä mies on vanha tuttavani Porvoon valtiopäiviltä.” Samalla hän ojensi kätensä Tervoselle. Se oli ennenkuulumatonta, sillä venäläiseen tapaan olisi talonpojan pitänyt heittäytyä kasvoilleen keisarin edessä. Vapaa talonpoika miellytti keisaria suuresti. Keisari tervehti kuningasta!

Keisari oli ehdottomasti halunnut matkallaan omin silmin nähdä Kajaanin erämaalinnan, joka monissa Ruotsin valtakunnan ja Venäjän välisissä sodissa oli näytellyt merkittävää osaa. Kajaani sijaitsi myös merkittävän Vienan-kaupan reitin varrella, josta keisarilla lienee ollut myös tieto.

Kajaanin matkan järjestelyt oli uskottu vänrikki Sebastian Gripenbergille Rehbindein ja Volkonskin toivomuksesta. Gripenberg tunsu Kainuun tienoot vuonna 1815 suorittamansa rekognosointi- eli tiedustelumatkan perusteella, ja tiesi, ettei Kajaaniin ollut raivattua tietä. Itse asiassa Saaresmäestä johti jonkinlainen postin käyttämä polku tai ratsutie Kajaaniin, minkä reitin piirilääkäri **Henrik Deutsch** oli kuvannut Gripenbergin tiedustelumatkaa edeltävänä vuonna 1814; ehkäpä Gripenberg ei ollut tästä tietoinen. Nissilästä johti tie Vuolijoelle Oulujärven rantaan, mutta siihen maayhteydet loppuivat. Tästä eteenpäin normaaliolosuhteissa venematka oli ehdottomasti helpoin ja vaivattomin tapa matkata Kajaaniin. Tämä oli myös Gripenbergin suunnitelma.

Vuolijoella olisi toki saatavilla tervaveneitä, mutta niitä ei katsottu sopivaksi korkealle seurueelle. Gripenberg ehdottikin matkasuunnitelmassaan, että Oulusta 11 ½ peninkulman päästä olisi hankittava suurempia pursia Vuolijoelle. Volkonski ja Rehbindein hyväksyivät ehdotuksen, ja näin Gripenberg matkasi Ouluun, ja varamaaherra everstiluutnantti **von Born** hankki matkaa varten kaksi purjevenettä ja 24 matruusia. Kuormasto lähti Oulusta kauppalaivuri **Johan Juneliuksen**

johdolla, purret nelipyöräisissä vankkureissa. Itse Haapalankankaalle Vuolijoelle rakennutettiin laiturit ja samoin Kajaaniin maihinnousupaikalle. Kaikki oli valmista Kajaanin retkeä varten.

Aleksanterin myrsky Oulujärvellä

Matka jatkui varhaisaamiaisen jälkeen puoli yhdeksän aikaan. Keisari astui suurempaan ja mukavasti sisustettuun purteen, johon asettautuivat myös Volkonski, Wylie, Martinau, Gripenberg, kamaripalvelija Feodorov ja kasakkavänrikki Ovtsharov. Aluksi matkattiin Vuolijokea alaspäin puolisen peninkulmaa ja sitten tultiin Oulujärvelle. Järvellä tuuli lujasti.

Kapteeni Junelius ilmoitti, että purtta oli kevennettävä, ja näin Martinau, kamaripalvelija ja kasakka siirtyivät pienempään purteen. Vaikka tuuli alkoi yltyä, keisari halusi myrskyn uhallakin jatkaa matkaa purrella.

Ärjänselkä näytti voimansa, puhkesi oikea myrsky. Järvenselällä riehuivat vaahtopääaallot. Soutamassa oli kahdeksan reipasta suomalaista matruusia, ja kapteeni piti perää. Purjeita reivattiin vähemmäksi. Laineet löivät purteen vettä, kaksi matruusia lappoi vettä ulos, mutta kaikki kastuivat.

Aleksanteri kysyi tuon tuosta kapteenilta englanniksi, oliko kulku vaarallista, ja kapteeni vakuutti, että kaikki oli kunnossa. Myrskyssä katkesi peräsimen varsikin, mutta Junelius vaihtoi huomaamatta toisen sen tilalle.

Euroopan historia olisi saanut uuden käänteen, mikäli keisari olisi hukkunut Oulujärven aaltoiin.

Keisari itse pysytteli ulkoisesti täysin tyynenä. Matka kesti noin kolme ja puoli tuntia. Kello kaksitoista saavuttiin laituriiin Ämmän putouksen alle virran pohjoisrannalle. Laiturilla vastaanottamassa oli suuri kansanpaljous - jopa 300 henkilöä - kaupungin porvaristoa ja silmäätekeviä kuten pormestari **Flander**, Paltamon kirkkoherra **Aejmelaeus** ja postimestari **Montgomery** ja niin edelleen. Hurraahuudoin tervehdittiin saapuvia. Pormestari lausui keisarin tervetulleeksi ruotsiksi, jonka puheen Gripenberg tulkkasi ranskaksi. Kirkkoherra Aejmelaus tervehti saksaksi, johon keisari vastasi samalla kielellä.

Kajaanin linnanraunioille oli tilaisuutta varten muurattu kivilatomus, josta voitiin katsella näkymiä. Keisari viipyi siellä tuokion Volkonskin ja Kajaanin herrojen kanssa. Keisari ehdotti luultavasti leikillään linnan korjausta. Tälle suunnitelmalle Kajaanin päättäjät eivät lämmenneet, vaan esittivät uuden raatihuoneen rakentamista. Sitten matka suuntautui kirkkoon, raatihuoneelle ja pappilaan. Havaittuaan raatihuoneen kehnoksi, keisari kehotti rakentamaan uuden hänen kustannuksellaan. Uusi raatihuone saatiin 1831 ehkäpä keisarillisella myötävaikutuksella.

Pappilaan kirkkoherra **Appelgrenin** luokse oli saapunut juuri parahiksi Turusta papin rouvan sisko ranskantaitoinen **Ulla Holmberg**, joka esiteltiin keisarille. Kun keisari tiedusteli Ullalta, missä tämä oli ranskaa oppinut, tämä vastasi: "Turussa, Danerin tyttökoulussa." Hän sai myös kunnian tarjoilla. Pöydässä käytiin ranskankielistä keskustelua. Naiskauneutta ymmärtänyt keisari lahjoitti Ullalle timanttisen kaulanauhan.

Ehkäpä juuri tämä kunnianosoitus pani alulle sitkeästi eläneet juorut siitä, että keisari olisi saattanut alulle lapsen Kajaanin käyntinsä aikana, ei kuitenkaan Ulla Holmbergin vaan piika **Liisa**

Pikkaraisen kanssa. Tuskin niin lyhyen vierailun aikana edes keisari olisi ryhtynyt lemmeikkäisiin puuhailuihin. Jos lapsi sai alkunsa keisarin vierailun aikana, asialle lienee ollut joku kilhukka seurueen jäsen.

Paluumatka päätettiin myrskyisän Oulujärven vuoksi tehdä maitse.

Gripenberg totesi, että matka tulisi olemaan vaikea, ylitettävänä oli rämeitä, soita ja kivikkomäkiä. Paikalliset ehdottivat, että odotettaisiin myrskyn tyyntymistä, mutta keisari halusi matkaan kiireen takia. Kaikki olivat hämmästyneitä, mutta keisari pysyi päätöksessään. Maitse tapahtuvaan matkaan ei ollut varauduttu mitenkään, ja Kajaanista löytyi vain yksi kehno satula keisarille. Sen omisti postimestari Montgomery. Muut saivat tyytyä satuloiden puuttuessa tyynyihin ja köydestä valmistettuihin jalustimiin. Matkaan lähdettiin jo kello puoli kolme samana päivänä. Kajaanin visiitti jäi siis lyhyeksi.

Matkaseurue ja ratsukulkue oli seuraava: etummaisena kulki kaupungin porvaristoon kuuluva **Erkki Määttä**, joka toimi oppaana, sitten Martinau ratsain, sitten Volkonski, sitten Aleksanteri itse, sitten henkilölääkäri Wylie, kamaripalvelija Feodorov ja kasakkavänrikki Ovstsharov. Matkatavaroita kuljetettiin kahdella hevosella kahdeksan talonpojan saattamana.

Kajaanista erämaitten läpi kulki postin käyttämä polkutie, jonka Kajaanin piirilääkäri Henrik Deutsch on kuvannut vuonna 1814, siis ennen keisarin matkaa. Ainakin osittain tätä polkua Erkki Määttä johdatti kulkuetta. Edessä oli vain jalkapolkuja ja soitten yli pitkospuita, joilla hevoset eivät tahtoneet pysyä. Illalla puoli seitsemän aikaan 28.8. saavuttiin peninkulman ja neljänneksen päähän Kajaanista Kivimäen Vanhaantaloon. Täällä pidettiin juomatauko, ja jatkettiin vielä puoli peninkulmaa Ronkaalan taloon Mainuan kylään.

Illallisruoaksi seurueelle tarjottiin keitettyjä perunoita ja voileipiä, joita keisari jakeli lähelle tuleville lapsille. Levolle käytiin klo 10 illalla. Seurue nukkui pirtissä heinillä, joita oli kannettu sisälle. Seuraavana päivänä herätys oli jo kello 3 aamulla. Nautittiin kevyt aamupala, leipää, voita ja maitoa, ja taipaleelle lähdettiin puoli neljä aamulla.

Runsaan parin tunnin päästä klo 6 saavuttiin valtiopäivämies Henrik Tervosen taloon Mainuulle. Tervosen itse ei ollut paikalla, vaan odottamassa keisaria Haapalankankaalla, jonne seurueen piti alkuperäisen suunnitelman palata veneillä. Tervosen emäntä oli valmistanut siistin kamarin, jonne vierasta pyydettiin. Tuvan pöydälle järjestettiin kiireesti leipää, voita ja maitoa, ja emäntä itse painui keisarin kamaripalvelijan kanssa perunamaalle. Savossa edistyksellisissä talouksissa oli jo 1800-luvun alkupuolella perunanviljelystä ja tapa oli levinnyt eteläiseen Kainuuseenkin, vaikka nauris jokapäiväisessä taloudessa olikin edelleen voimissaan.

Matkan jatkuessa kohdattiin uusi koettelemus: piti ylittää Vuottojoki. Virran ylitys pienellä veneellä tapahtui niin, että keisari Aleksanteri istui perällä, hämmästyneenä porvarismies Määttä seisoi keskellä ja ruhtinas Volkonski souti. Yli päästiin kuitenkin, tosin jalat märkinä rantasavikon takia. Rannalle tehtiin tilapäislaituri muuta seuruetta varten, ja hevoset uitettiin yli.

Matkaa jatkettiin 1 $\frac{3}{4}$ peninkulmaa Pippolan majataloon Saaresmäen kylään, jonne tultiin illalla kello seitsemän. Paikka sijaitsi Nissilän – Oulujärven välisellä tiellä, ja siellä oli oltu edellisenä päivänä, kun menttiin Oulujärven suuntaan. Vielä oli matkaa jäljellä 1 $\frac{1}{2}$ peninkulmaa Nissilään.

Matka oli väsyttänyt Aleksanteria, ja näin tehtiin maalaistalon kärryistä oljilla pehmustetut ajopelit ja jatkettiin eteenpäin.

Tällä välin Gripenberg oli palannut mukavasti veneellä Haapalankankaalle. Hän arveli keisarin tulevan valtatielle juuri Saaresmäen kohdalta, mutta ei uskaltanut jäädä tätä odottelemaan, vaan matkasi suoraan Nissilään. Nissilästä lähetettiin nimismies Efving kuriirikärryillä keisaria vastaan, ja seurueiden kohdatessa vaihdettiin sitten keisarin maalaiskärryt Elfvingin tuomiin kärryihin. Keisari saapui Nissilään 29.8. illalla 21-22 välillä. Anivarhain aamulla jatkettiin kohti Oulua aikataulusta hieman myöhässä.

Keisari totesi Gripenbergille, ettei koskaan unohda vaivalloista mutta hauskaa matkaa Kajaaniin!

Matkan merkitys Kainuulle

Keisarillisen matkan merkitys Kainuulle näkyi hyvin pian siinä, että liikenneyhteydet etelään paranivat, kun tie Mainuan kautta Iisalmeen valmistui vuonna 1828. Tämä vähensi Oulun merkitystä kainuulaisessa kaupankäynnissä. Kuitenkin esimerkiksi tervakauppa jatkui Oulun suuntaan lähes sata vuotta, aina rautatien tuloon saakka. Rata Iisalmen ja Kajaanin välille valmistui 1904, rautatieyhteys Kontiomäen kautta Ouluun valmistui 1930.

Kajaani sai uuden raatihuoneen vuonna 1831. On hyvin mahdollista, että keisarin myönteinen asenne vaikutti asiaan.

Myös henkinen yhteys Ouluun väheni, ja alettiin yleisesti nähdä oululaisten käyttävän kainuulaisia taloudellisesti hyväkseen ja suhtautuvan heihin alentuvasti.

Lähteet: *Professori Reijo Heikkisen tutkimukset, erikoissuunnittelija Päivi Tervosen (Metsähallituksen luontopalvelut) artikkeli, Sebastian Gripenberg: Berättelse om Kejsar Alexanders färd från Nissilä Gästgifveri till Staden Kajana under Hans Majestäts sednaste resa uti Stor-Furstendömet Finland om Sommaren år 1819, Sara Wacklin: Satanen muistelmia Pohjanmaalta.*